

KULTUREN

Innerstaden 2:1 - Clemenstorget

fornlämning nr 73 i Lunds stad,
Lunds kommun, Skåne
Arkeologisk förundersökning 2012

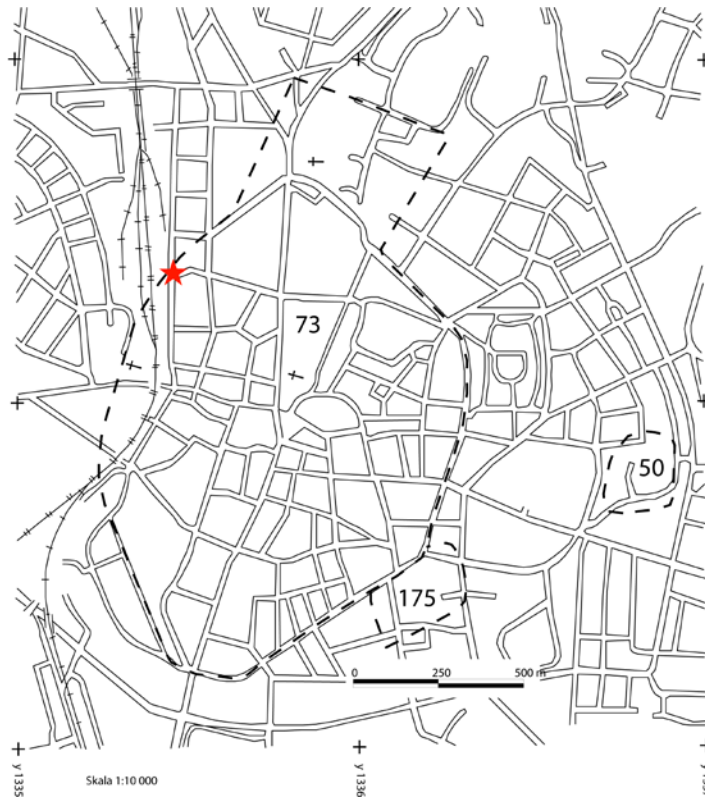
KULTURMILJÖRAPPORT 2013:8

NICKLAS KRONROTH

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN FÖR SÖDRA SVERIGE

Innehåll

Inledning.....	3
Fornlämningsmiljö	4
Tidigare arkeologiska iakttagelser.....	7
Genomförande och resultat	8
Sammanfattning	8
Administrativa och tekniska uppgifter.....	9
Referenser	10
Bilagor	11

Figur 1. Lunds medeltida stadsområde, fornlämning 73, med platserna för undersökningen markerade med röda stjärnor.

Inledning

I samband med teleförstärkning har Eltel Networks gjort ingrepp i under mark dold fast fornlämning inom Lunds medeltida stadsområde, fornlämning 73. Med anledning av detta utfördes en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning enligt Länsstyrelsens beslut (lst dnr 431-25372-129). Ett 7,00 m långt schakt grävdes i nordsydlig riktning på Innerstaden 2:1 – Clemenstorget alldeles utanför fastigheten kv Bytarebacken 29. Schaktets placering innebar att det låg alldeles i närheten av den forna stadsvallen. Det L-formade schaktet var 1,00 m brett och grävdes till ett maximalt djup av 1,30 m under nuvarande marknivå.

Figur 2. Marknadsbild vid Clemenstorgets sydvästra del i slutet av 1800-talet. Foto P. Bagge, Universitetsbibliotekets Baggensamling.

Fornlämningsmiljö

Aktuell undersökningsplats är belägen invid kv Bytarebacken 29 i den nordvästra delen av stadskärnan, söder om Clemenstorget. Bytarebacken sträckte sig ursprungligen ut till stadsvallen som tidigare låg strax väster och norr om kvarteret. Men i och med anläggandet av järnvägen och Bangatan 1856, flyttades gränsen längre västerut (Ericsson 2012 s 3). Kv Bytarebacken var innan tillkomsten av Knut den stores gata år 1956 ett ännu större kvarter och inkluderade då också dagens kv Carl Holmberg, som idag är ett eget kvarter söder om kv Bytarebacken. I öster sträcker sig kvarteret till Bytaregatan som tillkom efter reformationen. Utläggningen av gatan innebar att en raserad kyrkobyggnad korsades, nämligen Sankt Jakobs kyrka. Bytaregatan finns med på Espmans karta från år 1784 och kallas där för bakgata och området på ömse sidor av gatan kännetecknades av trädgårdstomter och obbyggda lyckor (Bevaringskommittén 1981 s 56).

De medeltida uppgifterna om tomten är mycket knapphändiga. Tomterna 301:1–301:4 bildade tillsammans ett kvarter som omfattade nuvarande kvarteret Bytarebacken, samt delar av Bangatan och järnvägsområdet. Enligt 1691 års sjättepenninglängd finns inga uppgifter om tomter i kvarteret och enligt 1784 års karta saknas nästan helt tomter (André & Högstedt 1990 s 38f). Anders Andréns rekonstruktion över stadens medeltida tomter kring år 1500, bygger på mått och lägesuppgifter rörande en enda gård (301:3). Den tomten anges ligga mellan stadsvallen, "graaben", och "dett straede som loper fraa bredegadde och till Nunde Closter". Gårdens läge på tomten 301:3 går inte med säkerhet att lokalisera, eftersom den endast är relaterad till en ungefärlig känd utgångspunkt (Andrén 1984 s 113).

År 1784 brukades tomten som åkerlycka och tillhörde Professor Laurell (André & Högstedt 1990). Tomten förvärvades på 1830-talet av akademiträdgårdsmästare L. C. Siemers, som anlade en trädgård och en byggnad på tomten. Först under 1850-talet styckades tomten upp (Bevaringskommittén 1981 s 56f).

Kv Bytarebacken avgränsas idag norrut av Clemenstorget. Sedan gammalt fanns en öppen yta, kallad Isaks torg, där Clemenstorget ligger idag. I slutet av 1800-talet utformades dagens torg på den öppna platsen som då också tog den norra spetsen av kv Bytarebacken i anspråk. Stadens spöpåle stod på torget. Tomten där torget ligger benämndes under 1700-talet för hästbytaretomten och där uppges en hästmarknad hållits. Då det nya torget var ämnat för kreaturshandel kan en äldre tradition ha återinförts (Bevaringskommittén 1981 s 20).

Kvarterets västra del kom att nyttjas för industriell verksamhet, i och med att fabrikör Carl Holmberg etablerade Gjuteri- och mekanisk verkstad under 1800-talets andra hälft. Sankt Petri Kyrkogata, som är belägen norr om kvarteret, har av Anders Andrén bedömts vara av medeltida ursprung (Andrén 1980 s 51). Fram till år 1984 hade de flesta arkeologiska undersökningarna företagits i de centrala delarna av staden, vilket var en följd av att man prioriterade tidig medeltid. Man trodde inte att de yttre delarna av staden varit bebyggda under det äldsta skedet, utan att den nyttjades som inägomark. När undersökningar så småningom började utföras i de perifera delarna, upptäcktes bebyggelse från tidigt 1000-tal (Johansson Hervén 2001 s 42f). Det innebär att ett större område kan ha tagits i anspråk redan i samband med att stadens gatunät och bebyggelse reglerades omkring 1020. År 1134 omnämns att staden blev omgiven med "mur och vall" (Gertz 1917–18 s 28). Sannolikt går gränsen för vällen tillbaka på en äldre juridisk gräns och skulle i så fall antyda att stadsområdet fick sin avgränsning redan under 1000-talet. En förtätning av bebyggelsen ägde rum troligen redan under 1000-talets andra hälft och början av 1100-talet (Carelli 2001 s 108).

Under 1960-70 talen genomgick kvarteret stora förändringar då 1964 års stadsplan förverkligades. Förändringarna innebar bland annat att Bangatan breddades kraftigt och att kvarterets norra del, som tidigare var oregelbundet och snedvinklat, rätades ut (Bevaringskommittén 1981 s 56).

Den arkeologiska undersökning ägde rum precis norr om ett fyråvåningshus, kv Bytarebacken 29 som byggdes år 1977 med fasader i gulrött tegel och mörkare brunrött beklädnadstegel.

Figur 3. Kv Bytarebacken 1 (nuvarande Kv Bytarebacken 29) under rivning 1976. Fotografiet är taget från sydväst. Kulturens LB-arkiv, 1345:13.

Figur 4. Kv Bytarebacken 1 (nuvarande Kv Bytarebacken 29) efter nybyggnation. Fotografiet är taget från nordväst av Jonna Stewenius 1981. Kulturens LB-arkiv, 2222:6.

Tidigare arkeologiska iakttagelser

Det aktuella området har inte undersökts arkeologiskt i någon större omfattning och kunskapen om den här delen av staden är begränsad. Nedan följer ett urval av de undersökningarna som är relaterade till aktuell plats.

Kv Bytarebacken 1–3	1976 Schaktningsövervakning till största delen koncentrerades dokumentationen till vallgraven.
Kv Bytarebacken 5	1984 Borrning av ett 20-tal plinthål varav två dokumenterades.
Kv Bytarebacken 7	1999 Fjärrvärme. Kulturlager dokumenterades, morännivå ca 1 m under markytan.
Kv Bytarebacken 9	2001 Fjärrvärme. Kulturlager berördes i mycket ringa omfattning och moränen nåddes ej. I gatan påträffades en äldre stenbroläggning.
Kv Bytaregatan	1941 Ledningsdragnings från norr till söder. Äldre gatubeläggning påträffades, samt någon enstaka grop.
Kv Bytaregatan 6	1996 Fjärrvärme. Gatulager påträffades samt en gräns mot tomtmarken i form av ett dike.
Kv Bytaregatan 3	1998 Fjärrvärme. Inga orörda kulturlager, moränen nåddes ej.
Kv Bytaregatan 17	2003 Fjärrvärme. I gatan påträffades en äldre gatubeläggning. Moränen låg ca 1,10 m under markytan och kulturlagermäktigheten var ca 0,50 m.
Kv Bytaregatan 22	2002 Fjärrvärme. I gatans östra sida påträffades kulturlager som sannolikt tillhör tomtmark, vilket betyder att gatan breddats vid något tillfälle. Moränen låg ca 1,30 m under markytan och kulturlagermäktigheten var ca 0,70 m.
Kv Bytaregatan från norr till söder	2003 Bredband, styrd borrning och grävning för kopplingsbrunnar. Kulturlager berördes i mycket ringa omfattning. Vid Bytaregatan 7–9 påträffades moränen ca 1,10 m under markytan.

Figur 5. Till vänster, tomtstrukturen i närliggande område med tomt 301 (efter Andrén 1984) (markerat i rött) och nuvarande tomindelning (markerat i svart) (efter Ericsson 2012). Undersökningsområdet är markerat med en svart pil. Till höger nuvarande karta med undersökningsområdet markerat med en röd pil.

Genomförande och resultat

Ett ca 7,00 x 0,8 m stort schakt grävdes i nordsydlig riktning i Innerstaden 2:1 – Clemenstorget i trottoaren mellan Clemenstorget och kv Bytarebacken 29. Då arbetet handlade om förstärkning av befintlig ledning grävdes schaktet ned till den samma, på ett djup av 0,60 m i den södra delen och 1,30 m i den norra delen, varpå schaktet lades i samma sträckning som tidigare schakt. Lagren kännetecknades därmed av moderna fyllningslager. Dessutom lades schaktet i nära anslutning ett fyravåningshus och schaktutbredningen lades i frischaktet till huset. Dock kunde ett kulturlager skönjas i en liten del av den västra sektionen. Kulturlagret utgjordes av ett svartbrunt humuslager med inslag av lera, lerfläckar, småsten och enstaka tegelkross och bränd lera. Det var mycket kompakt, fuktigt, finkornigt och fett och kulturlagerstatusen måste därmed anses vara välbevarad. Dock var det avgrävt av ledningsschaktet i norr och avsmalnande mot söder. Troligen har det skurits av frischaktet i söder. Kulturlagret tolkades först som raseringslager, men då det endast innehöll endast enstaka bitar av bränd lera och tegelkross är det mindre troligt. Det är mer troligt att det ska tolkas som ett odlingslager som har gödslats med bland annat bränd lera och tegelkross, så kallat hushållsavfall. Med tanke på områdets historik och uppteckningar om lyckor och trädgårdar i området kan den senare tolkningen stödjas. Inga fynd tillvaratogs men kulturlagret kan troligen dateras till senmedeltid eller efterreformatorisk tid via stratigrafisk datering.

Undersökningen kunde inte påvisa några spår av den forna stadsvallen.

Sammanfattning

På grund av en teleförstärkning utfördes en arkeologisk förundersökning i Innerstaden 2:1 – Clemenstorget mellan kv Bytarebacken 29 och Clemenstorget. Undersökningsschaktet var 7,00 m långt, 0,80 m brett med ett maximalt djup på 1,30 m. Ett intakt medeltida kulturlager påträffades i den västra sektionen av schaktets norra del. Kulturlagret har tolkats som odlingslager vilket passar väl med de historiska källorna som indikerar att området bestod av trädgårdar och lyckor under senmedeltiden. Det påträffades inga spår av den forna stadsvallen med vallgrav som tros ha dragits fram strax utanför platsen mot nordväst. Resterande jordlager bestod av moderna fyllnings-, utjämnings-, och bärlager då schaktet grävdes i samma sträckning som tidigare ledningsschakt och frischaktet till befintlig fastighet.

Även om inte undersökningen gav några direkta fynd som kan härröras till medeltiden kunde kulturlagerstatusen i den här delen av staden noteras, vilket var viktigt framförallt eftersom området inte nämnvärt undersökts arkeologiskt. De framkomna kulturlagren var välbevarade, vilket utgör en viktig pusselbit i den större kartläggningen över kulturlagerstatusen i staden.

Administrativa och tekniska uppgifter

Länsstyrelsens beslut, dnr	431-25372-12	Fornlämning nr/art	RAÄ 73:1
Socken/stad	Lund	Socken-/Stadsnr	1298
Landskap	Skåne	Län	Skåne
Kommun	Lund	Trakt/kvarter/fastighet	Innerstaden 2:1 - Clemenstorget
Typ av exploatering	Teleförstärkning		
Uppdragsgivare	Eltel Networks		
Typ av undersökning	FU		
Ansvarig institution	Kulturen		
Fältarbetsledare	Nicklas Kronroth		
Övrig personal			
Fältarbetstid	2012-11-22 – 2012-11-23		
Fälttid			
Arkeolog	3 h		
Maskin	-		
Undersökningens omfattning			
Yta	6 m ²		
Kubik	5 m ³		
Schaktmeter	8 m		
Kostnad för arkeologi			
Fältarbete	3 x 650 = 1950 SEK		
Rapport	4 x 650 = 2600 SEK		
Analys	-		
Övrigt	-		
Summa:	4550 SEK		
Kostnad övrigt			
Maskiner	-		
Bodar	-		
Övrigt	-		
Summa	-		
Summa, faktisk	4550		
Summa, beslutad	Enligt löpande kostnad		
Fyndmaterial (förvaring m.m.)	Inga fynd tillvaratogs		
Arkivmaterial, förvaring	Kulturens LA-arkiv under fastighetsbeteckningen		
Ritningar, dokumentation	1 Sektionsritning i skala 1:20 och 1 planritning i skala 1:100		
Foto	5 digitala fotografier		
Analys	-		
Övriga upplysningar	-		

Referenser

André, A. & Högstedt, C. 1990. *Kartornas Lund. 1580-talet till 1950*. Gamla Lund förening för bevarande av stadens minnen, Årsskrift 72, 1990.

Andrén, A. 1980. *Lund. Medeltidsstaden 26*. Stockholm.

Andrén, A. 1984. *Lund. Tomtindelning , ägostruktur, sockenbildning*. RAÄ & SHM rapport. Medeltidsstaden 56. Stockholm.

Bevaringskommittén. 1981. *Lunds stadskärna*. Bevaringsprogram. Clemens och Drottens rotar. Lund 1981.

Carelli, P. 2001. *En kapitalistisk anda. Kulturella förändringar i 1100-talets Danmark*. Lund Studies in Medieval Archaeology 26. Almqvist & Wiksell International. Stockholm.

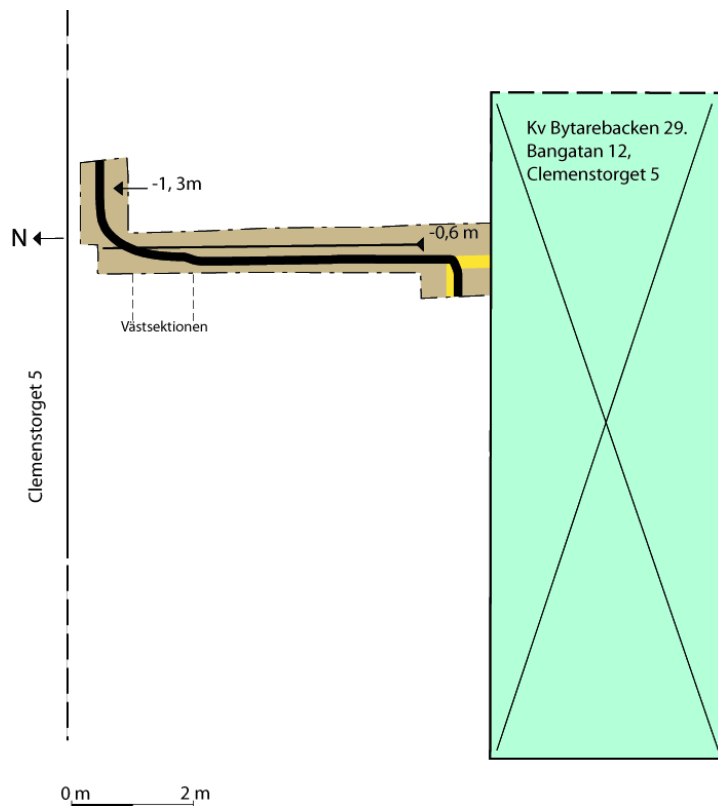
Ericsson, G. 2012. Kv Bytarebacken 31, Lund. Arkeologisk förundersökning 2011. *Arkeologiska arkivrapporter från Lund, nr 412*. Kulturen, Lund

Gertz, M. C. L. 1917-18. *Scriptores Minores Historiae Danicae Medii Aevi I*.

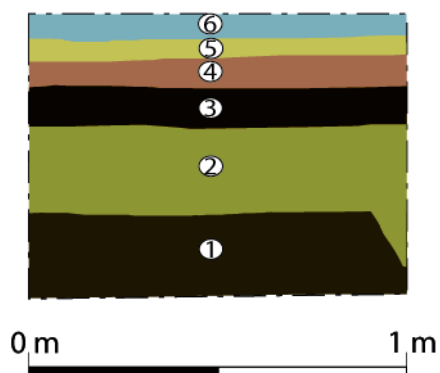
Johansson Hervén, C. 2001. Mårtenstorget i Lund. Arkeologisk undersökning 1997. En kulturhistorisk redogörelse. Lund.

Bilagor

1. Bilaga

Figur 1. Planritning över undersökningschaktet och dess närliggande område i skala 1:100.

Figur 2. Sektionsritning, del av västra sektionen. Skala 1:20

1. Odlingsslager. Svartbrunt humuslager med inslag av lera, småsten, lerfläckar, enstaka bränd lera och tegelkross. Lagret har tillkommit i syfte för odling. Troligen har man gödslat med hushållsavfall inklusive bränd lera och tegelkross. Lagret var nedmyllat och komponenterna var inte placerade i koncentrationer. Senmedeltida, efterreformatorisk datering.
2. Fyllningslager. Modernt fyllningslager med sand och makadam.
3. Asfalt och medföljande bärlager av makadam.
4. Bärlager i makadam och sand.
5. Sättsand
6. Gatuplattor

I serien arkeologiska arkivrapporter från Lund har utgivits:

2012

- Nr 396 Kv Galten 8, Lund. Arkeologisk förundersökning 2011. Aja Guldåker.
Nr 397 Stora Råby 34:11 Stora Råby bytomt RAÅ 10:1 Stora Råby. Arkeologisk förundersökning 2011. Ivan Balic.
Nr 398 Kv Saluhallen 1 & Innerstaden 2:1. Arkeologisk förundersökning 2011. Jan Kockum.
Nr 399 Kv Agardh 9, Lund. Geoteknisk provborring 2011. Ivan Balic.
Nr 400 Kv Katedralskolan 5, Lund. Arkeologisk förundersökning 2011. Aja Guldåker.
Nr 401 Igelösa 16:6, Igelösa bytomt, RAÅ 16, Igelösa socken. Arkeologisk förundersökning 2011. Aja Guldåker.
Nr 402 Kv Saluhallen 1, Lund. Arkeologisk förundersökning 2010. Gertie Ericsson.
Nr 403 Kv Sankt Thomas 33, Lund. Arkeologisk förundersökning 2011. Aja Guldåker.
Nr 404 Kv Sankt Thomas 34, Lund. Arkeologisk förundersökning 2011. Aja Guldåker.
Nr 405 Kv Studenten 6, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Aja Guldåker.
Nr 406 Kv Absalon 5, Arkeologisk förundersökning 2012. Jan Kockum.
Nr 407 Wilses trädgård på Spydebergs prästgård. Arkeologisk förundersökning 2011. Aja Guldåker.
Nr 408 Kv Saluhallen 1. Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Ivan Balic.
Nr 409 Kv Myntet 29, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Jan Kockum.
Nr 410 Kv Katedralskolan 8, Lund. Arkeologisk förundersökning 2011. Gertie Ericsson.
Nr 411 Kv Paradis 37 & 38, Lund. Arkeologisk förundersökning 2011. Gertie Ericsson.
Nr 412 Kv Bytarebacken 31, Lund. Geoteknisk provborring 2011. Gertie Ericsson.
Nr 413 Dalby kyrkas kyrkogård, Dalby socken, Lunds kommun. Arkeologisk förundersökning 2010. Gertie Ericsson.
Nr 414 Kv Rundkyrkan 1, fornlämning nr 93, Södra Sandby socken, Lunds kommun. Geoteknisk provborring 2010. Gertie Ericsson.
Nr 415 Kv Saluhallen 1, Mårtenstorget, Lund. Arkeologisk förundersökning 2010-2012. Claes Theliander.
Nr 416 Stora Råby 34:6, fornlämning nr 10 i Stora Råby socken, Lunds kommun. Arkeologisk förundersökning 2009-2010. Adam Bolander.
Nr 417 Hoby 19:2 och Hoby 24:2, fornlämning nr 31 i Västra Hoby socken, Lunds kommun. Arkeologisk förundersökning 2009-2010. Adam Bolander och Gertie Ericsson.
Nr 418 Kv Paradis 56, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Ivan Balic.
Nr 419 Kv Brunius 16, Lund. Arkeologisk förundersökning 2010. Gertie Ericsson.
Nr 420 Kv Garvaren 20, Lund. Geoteknisk provborring 2011. Gertie Ericsson.
Nr 421 Kv Tegné 2, Lund. Arkeologisk förundersökning 2011. Gertie Ericsson.
Nr 422 Innerstaden 2:1 och 3:32, Lund. Arkeologisk förundersökning 2010. Gertie Ericsson.
Nr 423 Kv Gernandtska lyckan 19, Lund. Arkeologisk förundersökning 2009. Gertie Ericsson.
Nr 424 Kv Maria Magle 9, Lund. Geoteknisk undersökning 2012. Gertie Ericsson.
Nr 425 Kv Agardh 9, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Nicklas Kronroth.
Nr 426 Botan M17:504, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Aja Guldåker.
Nr 427 Kv Tegné 1, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Aja Guldåker.
Nr 428 Kv Gernandtska lyckan 19, Lund. Arkeologisk förundersökning 2010-2012. Aja Guldåker.
Nr 429 Kv Maria Magle 9, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Aja Guldåker.
Nr 430 Stora Råby 36:18, fornlämning nr 10 i Stora Råby socken, Lunds kommun. Arkeologisk förundersökning 2012. Aja Guldåker.
Nr 431 Kv Maria Magle 9, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Aja Guldåker.
Nr 432 Flyinge 22:40, Fornlämning 80,81 i Södra Sandbys socken, Lunds kommun. Arkeologisk förundersökning 2012. Aja Guldåker.
Nr 433 Kv Toppen 1-2, Lund. Geoteknisk undersökning 2012. Nicklas Kronroth.
Nr 434 Kv Paradis 60, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Aja Guldåker.
Nr 435 Kv Paradis 61, Lund. Geoteknisk undersökning 2012. Gertie Ericsson.
Nr 436 Hardeberga 22:1, fornlämning nr 25 i Hardeberga socken, Lunds kommun. Arkeologisk förundersökning 2012. Aja Guldåker.
Nr 437 Kv Winstруп 11, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Aja Guldåker.
Nr 438 Kv Carl Holmberg 3, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Aja Guldåker.
Nr 439 Kv Myntet 29, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Aja Guldåker.

Arkeologiska arkivrapporter från Lund har övergått i serien Kulturmiljörapporter fr.o.m. 2013.

I serien Kulturmiljörapporter har utgivits:

2013

- 2013:1 Kv Billegården 21, Lund. Geoteknisk undersökning 2012. Gertie Ericsson.
2013:2 Kv Apotekaren 11 (fd 9), Lund. Geoteknisk undersökning 2012. Gertie Ericsson.
2013:3 Ventlinge 44:1, Mörbylånga kommun. Antikvarisk medverkan 2012-13. Henrik Borg.
2013:4 Stora Råby 34:7, fornlämning nr 10 i Stora Råby socken, Lunds kommun. Arkeologisk förundersökning 2012. Jan Kockum.
2013:5 Kv Saluhallen1, Lund. Arkeologisk förundersökning 2011-2012. Ivan Balic.
2013:6 Innerstaden 2:1 - Krafts torg och Kungsgatan, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Nicklas Kronroth.
2013:7 Stora Råby 34:7/väg 887, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Nicklas Kronroth.
2013:8 Innerstaden 2:1 – Clemenstorget, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Nicklas Kronroth.

Tidigare nummer kan rekvideras från Kulturen, Kulturmiljöavdelningen

Telefon: 046-350406

E-post: arkeologi@kulturen.com